Методика розрахунку компенсації моральної шкоди родичам репресованих поляків — жертв наказу НКВС № 00485 для судової практики Польщі й України

Радміла Пилипенко

практичний психолог, юрист, дослідниця наслідків репресій поляків у СРСР,
експерт у сфері судово-психологічних досліджень в EKSPERT PRAWNY UA–PL, м. Краків,
Республіка Польща, ORCID: http://orcid.org/0000-0002-5121-7950, e-mail: radmilapylypenko@gmail.com

Обґрунтовано модель ADMS як інструмент оцінювання моральної шкоди родичам жертв наказу НКВС № 00485 для судово-експертного й судового застосування.

Ключові слова: *моральна шкода; ADMS; репресії; доказування.*

Methodology for Calculating Compensation for Moral Damage to Relatives of Repressed Poles – Victims of NKVD Order No. 00485 for Judicial Practice in Poland and Ukraine

Radmila Pylypenko

This paper substantiates the ADMS model as a reliable tool for the evaluation of moral damage suffered by relatives of victims of NKVD Order No. 00485, intended for use in forensic and judicial proceedings.

Keywords: *moral damage; ADMS; repression; evidence.*

Наказ від 11.08.1937 р. № 00485 започаткував так звану польську операцію НКВС — один з наймасштабніших злочинів проти поляків у СРСР. За офіційними даними Інституту національної пам'яті Польщі, репресовано щонайменше 139 835 осіб, із них не менше 111 091 убито [1]. Для сучасного правосуддя ця подія має не лише меморіальне, а й компенсаційне значення через тривалі душевні страждання родичів, руйнування сімейних зв'язків і втрату культурної ідентичності [2].

Польське право містить норми, які можна застосувати як правову основу для таких вимог, хоча окремої нормативно закріпленої формули обчислення немайнової шкоди за історичні масові репресії немає. Конституція Республіки Польща гарантує право на відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів публічної влади, а *Kodeks cywilny* передбачає грошове відшкодування для найближчих членів сім'ї померлого й у випадках порушення особистих благ [3; 4]. Водночас спеціальний Закон від 23.02.1991 р. має власну предметну сферу регулювання, тому його застосування до справ, пов'язаних з наказом № 00485, потребує окремого правового доведення, а не може вважатися автоматичним [5].

В українському праві підґрунтям для спорів про компенсацію моральної шкоди є ст. 23, 1167 і 1168 Цивільного кодексу України, а також Закон України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917—1991 років», який охоплює репресії за національними мотивами [6; 7]. Це дає змогу розглядати запропоновану методику не лише в порівняльно-правовому, а й у доказовому вимірі, коли частина архівів, документів про спорідненість, реабілітаційних матеріалів і наслідків репресій пов'язана з територією сучасної України [8; 7; 1]. Інструментальним підґрунтям запропонованої методики розрахунку компенсації моральної шкоди є авторська модель *ADMS* як засіб експертної оцінки інтенсивності страждань і встановлення причинового зв'язку між історичною репресією та сучасною немайновою шкодою в межах судово-експертного доказування.

Наукова цінність авторської моделі *ADMS*, викладеної у книзі, полягає в переході від абстрактного посилання на душевні страждання до структурованої матриці чинників, релевантних для суду й експерта [2]. *ADMS* доцільно розглядати як трирівневу систему: базовий блок моральних утрат;

© Р. Пилипенко, 2026

коригувальний блок соціального, культурного, часово-територіального й психологічного контексту; компенсаційно-прецедентний блок історичної несправедливості, міжпоколінного впливу, судової практики та юридичної доведеності [2]. Такий спосіб подання є методично коректнішим для наукового обговорення, оскільки зберігає зміст авторської концепції та водночас уникає ризику механічного перенесення арифметично невалідованих коефіцієнтів у судове рішення [2].

Для судово-експертної практики принципово важливо, що модель *ADMS* не підміняє дискреції суду, а стандартизує предмет доказування, що дає змогу користуватися нею як орієнтиром під час формулювання питань судовому експертові й оцінювання висновку експерта судом. Її практичне застосування можливе завдяки поетапному дослідженню: архівно-слідчих і реабілітаційних документів; документів, що підтверджують спорідненість; відомостей про тривалі психологічні, соціальні й культурні наслідки для сім'ї; оцінювання інтенсивності страждань і причинового зв'язку між історичною репресією та сучасною немайновою шкодою [8; 7; 2; 1]. Саме в такому вигляді *ADMS* може бути корисною для комплексного психологічного дослідження, для підготовки висновку спеціаліста або для постановки питань судовому експертові, коли суду потрібно отримати послідовний доказовий ланцюг, а не лише загальні посилання на історичну трагедію [6; 2].

Водночас межі застосування методики повинні бути окреслені максимально чітко. Практика ЄСПЛ не створює самостійної процесуальної підстави для оскарження подій 1937—1938 років: у справі *Janowiec and Others v. Russia* Велика палата констатувала відсутність *temporal jurisdiction* за ст. 2 щодо подій Катині 1940 року, які відбулися задовго до набрання Конвенцією чинності для держави-відповідача [9]. Тож для справ, пов'язаних з наказом № 00485, практика ЄСПЛ має значення насамперед як орієнтир у питаннях стандартів ефективного розслідування, поваги до страждань родини та справедливої сатисфакції, але не як автономна юрисдикційна підстава [10; 11; 9].

Польська судова практика визнає можливість грошового відшкодування близьким родичам і захисту сімейного зв'язку як особистого блага, а також виходить з того, що компенсація має бути відчутною, адекватною та не перетворюватися на джерело необґрунтованого збагачення [4; 12; 13]. Саме тому методика *ADMS* має перспективу не як «автоматичний калькулятор», а як прозорий алгоритм мотивування, що зменшує довільність у справах про історичні масові репресії та робить судове рішення краще поясненим у доказовій та етичній частині [2].

Отже, для потреб судової експертизи і криміналістики доцільно апробувати *ADMS* як міждисциплінарну модель експертного забезпечення правосуддя у справах про історичні репресії. Її подальший розвиток має відбуватися шляхом уніфікації джерел доказів, розмежування правових і психологічних критеріїв, окремої валідації вагових коефіцієнтів, адаптації до польської та української юрисдикцій [3; 4; 6; 2; 14].

Перелік джерел посилання

1. Soviet genocide against Poles in 1937–1938 / Institute of National Remembrance (IPN) : web. URL: https://eng.ipn.gov.pl/en/news/1279,Institute-of-National-Remembrance-honored--victims-of-the-quotPolish-operationquo.html (дата звернення: 21.04.2026).
2. Пилипенко Р. В. Методика розрахунку компенсації моральної шкоди родичам репресованих поляків — жертв наказу НКВС № 00485 для судової практики Польщі та України. Київ, 2025. 91 с.
3. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. / ISAP : web. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483 (дата звернення: 21.04.2026).
4. Kodeks cywilny: ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. / ISAP : web. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19640160093 (дата звернення: 21.04.2026).
5. Ustawa z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego / ISAP : web. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19910340149 (дата звернення: 21.04.2026).

6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 21.04.2026).
7. Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917—1991 років : Закон України від 17.04.1991 р. № 962-XII (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-12#Text (дата звернення: 21.04.2026).
8. Ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej — Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu / ISAP : web. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19981551016 (дата звернення: 21.04.2026).
9. Janowiec and Others v. Russia [GC], nos. 55508/07 and 29520/09, judgment of 21 October 2013 / HUDOC : web. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-8933 (дата звернення: 21.04.2026).
10. Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes against Humanity (1998) / United Nations : web. URL: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-non-applicability-statutory-limitations-war-crimes (дата звернення: 21.04.2026).
11. Rome Statute of the International Criminal Court (1998) / International Criminal Court : web. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf (дата звернення: 21.04.2026).
12. Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 22 października 2010 r., III CZP 76/10 / Sąd Najwyższy : web. URL: https://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/orzeczenia2/iii%20czp%2076-10.pdf (дата звернення: 21.04.2026).
13. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 lipca 2023 r., III PSKP 11/22 / Sąd Najwyższy : web. URL: https://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/OrzeczeniaHTML/iii%20pskp%2011-22.docx.html (дата звернення: 21.04.2026).
14. Ustawa z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego / ISAP : web. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19910170075 (дата звернення: 21.04.2026).